



О. Я. Дрогобицька

РЕЖИМ ДНЯ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ГАЛИЧИНИ (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.)

У статті проаналізовано режим дня галицької сільської інтелігенції, який передбачав чіткий розподіл годин праці і відпочинку. Підкреслено, що значну увагу вчителі і священники приділяли читанню книг і періодичних видань, прогулянкам, питтю кави тощо. Ключові слова: режим дня, сільська інтелігенція, вчитель, священник

Українська сільська інтелігенція Галичини кінця XIX – 30-х рр. XX ст., за умов посилення колонізаційних процесів у краї, завжди проводила активну суспільно-політичну, культурно-освітню і соціально-економічну діяльність. Священники і вчителі становили окрему специфічну верству, стиль життя якої активно переймали та наслідували мешканці провінції. Попри значну зацікавленість, яка спостерігається серед сучасних дослідників до історії галицької інтелігенції чи найбільш яскравих представників суспільної еліти, досі маловивченими залишаються окремі аспекти її побуту. Зокрема, такою проблемою, пов'язаною із повсякденним життям освіченої верстви, є режим її дня.

Ця тема частково відображена у монографії Й. Камінської-Квак, присвяченій аналізу інтелігенції Львівського воєводства міжвоєнного періоду [1]. Однак, взявши за основу дослідження передусім інтелектуальну еліту Львова та кількох менших повітових міст, автор, на жаль, практично нічого не згадала про сільську освічену верству, обмежившись констатацією факту її відносно небагаточисельності. Побут міської інтелігенції, а відтак, частково і її режим дня, став предметом дослідження і Н. Лицур [2]. Зважаючи на обмеженість історіографічних праць, які стосуються об'єкту нашого дослідження, основу для написання статті склали мемуарна література [3–5] та листування [6].

Насамперед варто зазначити, що у більшості родин інтелігенції розпорядок дня залежав від особливостей розподілу годин праці та відпочинку господаря дому, адже, як правило, саме до його режиму роботи пристосовували прийом їжі, способи проведення дозволя тощо. Характерно, що плануючи свій час, представники освіченої верстви не керувалися необхідністю дотримання світлового дня, як це було у селян, а лише потребами у виконанні того чи іншого обсягу роботи. Вчителі, наприклад, мали чітко визначені для праці у школі години, тому вільний час могли використовувати на власний розсуд. Щоправда часто значну частину вільного дня педагога займала підготовка до занять, заповнення шкільної документації, позашкільна робота з дітьми тощо.

Наприклад, учитель П. Кирчів 5 липня 1884 р. так писав про свої будні до І. Франка: «5 годин за одним тягом сиджу в школі, маю лекції 2 – отже, піде не раз і 6 годин, потім нещасне учительське урядоване писемне, бо от коли-небудь спаде <lustracya wszeczwladnego c[isarsko] k[rólewskiego] insp[ektora]>» (люстрація всевладного цісарсько-королівського інспектора – О. Д.), то ж чоловік в день мусить бути зозулею – а в ночі солов'єм!» [6, 412]. Письменник, педагог В. Хронович у листі до товариша Б. Заклинського скаржився, що може займатися літературною творчістю тільки взимку: «Встаю о 3, рано й пишу до 6. 30. В тім часі встає жінка й діти і о писанню вже нема мови. Від 8 – 13, 14 год. школа, від 15 – 18 лекція зі синком, а вечером до 9 (21.) при верстаті. Лягаючи спати лечу майже з ніг. І так день у день» [7, 134].

Режим дня сільського пароха та членів сім'ї також обумовлювався специфікою його діяльності. Душпастирські обов'язки вимагали постійного перебування на парафії, більш-менш чіткого дотримання розпорядку і планування вільного часу. До цього додавалися ще й різні непередбачувані обставини, пов'язані із народженням чи смертю когось із парафіян, необхідністю поспішати до хворого для сповіді і причастя тощо.

Режим дня залежав і від суто індивідуальних особливостей. Як згадувала відома дитяча письменниця і педагог М. Підгірянка, в її діда о. М. Волошина був розклад занять на кожний місяць [8, 34]. Така ж точність у всьому панувала в домі о. Й. Авдіковича. У чітко визначений час всі члени сім'ї вставали, снідали, обідали і вечеряли. Так само суворо регламентувався час сну [5, 138]. Детальний опис режиму дня священника знаходимо й у спогадах В. Гоцького. Згадуючи про свого батька о. Б. Гоцького, пароха с. Передільниці Добромильського повіту, перший писав: «Дивний спосіб життя вів мій батько. Прокидався дуже рано. Влітку десь о 5 годині ранку, зимою трохи пізніше. Вставав, запалював лампу й починав свою канцелярську роботу» [3, 107].

Вранці священник заповнював метричні книги, вирішував низку громадських справ. Потім ішов до церкви відправляти щоденну літургію. Повернувшись із храму, снідав і вирушав до школи на уроки релігії або до місцевої кооперативи, щоб забрати рахунки чи касові надходження. Час від часу парох їхав до сусідніх сіл на катехизацію дітей або до міста з різних справ. У післяобідню пору о. Б. Гоцький обов'язково курих, читаючи газету. Влітку, якщо не було потреби виїздити за межі села, йшов на парафіяльне поле до робітників. Ввечері, незалежно від того чи були вдома гості, чи ні, точно о пів дев'ятій лягав спати. За словами його сина, священник спочатку читав якусь книжку й скоро засинав. Зате прокидався опівночі, запалював лампу і знову читав майже до світанку [3, 107].

Схожим був розпорядок дня й о. Д. Танячкєвича. Згідно сучасника, «Службу Божу відправляв він щодня дуже раненько. Після Богослужби – кава, фаяка (люлька – О. Д.) й читання. Обід був звичайно між десятою й одинадцятою годиною. По обіді відпочинок. Вікна в спальні мусіли бути заслонені й годину чи півтори відпочивав. Опісля, звичайно, любив проїхатись верхи, поглянути на ниви та сіножаті й вертався вчасно додому. Спати клався дуже скоро, за те в літі у третій годині зранку вже був на Службі Божій» [5, 29–30].

Письменник і поет Б. Лепкий згадував, що його батько восени і взимку щодня відправляв Богослужіння, після якого часто йшов до селян на поминальні обіди, де вів довгі розмови аж до вечора. Ті бесіди він вважав найдієвішим засобом пробудження національної свідомості своїх парафіян. Однак на каву завжди поспішав додому, «бо кава на приходстві куди важніша навіть від обіду». Після кави священник відпочивав, далі його відвідував місцевий дяк, який розповідав різні новини. Так само за порадами приходили до нього селяни [9, 182].

Традиційними у родині Лепких були сімейні вечори, коли хтось читав книгу вголос, а інші слухали. У цей час мати поета займалася шиттям, тітка, яка була у них частим гостем, вишивала, а батько курих і слухав. Після завершення прочитання твору, розпочиналося його обговорення. Згадуючи цей процес, Б. Лепкий писав, що у першу чергу розглядали зміст повісті та характери її героїв. Далі зверталася увага на наступні питання: Чому хтось із героїв твору так гарно або ж погано вчинив? Чому автор не вказав йому якусь іншу дорогу?



Який мотив твору і його композиція? Бувало, що ці творчі вечори, особливо взимку, затягувалися аж до півночі [10, 232–233].

Такі ж родинні зустрічі для читання вголос були традиційними в оселі о. І. Палієва у с. Перевозець Калуського повіту. Вони, здебільшого, проводилися в ідальні після обіду. Читала, як правило, дружина священника Исидора (у дівочтві Навроцька), яка мала літературний хист і стала відома як автор оповідання «Попався в сіть». Як згадувала неодноразова учасниця цих читань М. Струтинська, подією дня був прихід «Літературно-наукового вісника», який видавався у Києві. Його читали «від дошки до дошки», від поезій О. Олеся до рецензій М. Євшана і культурної хронічки [11, 31–32].

Щодо режиму дня священницької родини можна почерпнути детальну інформацію із листування доньки пароха с. Лолин Долинського повіту О. Рошкевич з І. Франком. В одному з листів, написаному невдовзі після одруження з В. Озаркевичем, вона передала свій щоденний побут у с. Белелуя Снятинського повіту. Із нього довідуємося, що її чоловік вставав о 7-й ранку, оглядав господарство, а відтак ішов до церкви. Сама Ольга вставала о 8-й годині, варила каву і займалася дрібними хатніми справами. Після повернення священника з церкви, подружжя пило каву. Потім о. В. Озаркевич або ішов на обійстя, або читав газети чи книги. Між 13 і 14 год. подружжя обідало, після чого кожен розходився у власних справах. Як правило, чоловік ішов до кухні, де вів бесіду з парубками, а дружина читала, займалася шиттям тощо. Вечері Озаркевичі знову пили каву і все повторювалось за попереднім сценарієм: чоловік ішов на кухню, щоб розмовляти з прислугою, а дружина читала [12, 30–31].

Як бачимо із наведених прикладів, режим дня представників інтелігентської верстви, зазвичай, включав певний час для перегляду газет і журналів. Особливим попитом серед священнослужителів користувалася католицька і господарська преса. Це можна проілюструвати на прикладі часопису «Господар». Так, у 1899 р. 458 передплатників представляли сільське духовенство, 172 – читальні товариства «Просвіта», 72 – читальні, які не подали назви для звіту, 4 – читальні товариства ім. М. Качковського, 5 – власників великих маєтків, 3 – громадські уряди тощо [13, 88]. Якщо співставити наведені дані із загальною кількістю кліру (близько 2 тис. осіб), то одержимо четверту частину від усього духовенства. На перший погляд, ця кількість є незначною, але вона набагато перевищує число передплатників серед інших груп інтелігенції.

Звичною практикою для інтелігенції (як міської, так і сільської, хоча для останньої рідше) були прогулянки (інакше «проходи») [14, 114; 15, 58]. Теж саме можна твердити про післяобідню каву. В повісті «Молодий сад» М. Струтинська, яка була добре знайома із побутом священничих родин, називає каву невід’ємною частиною життя на плебанії та «однією з його простих, але справжніх приємностей» [16, 31]. Ці та інші згадки дають підстави стверджувати, що у багатьох священницьких домах пиття кави після вечірньої відправи перетворилось на самотутній ритуал, у ході якого обговорювалися усі родинні справи.

Варто наголосити ще на одній особливості режиму праці та відпочинку освіченої верстви. Якщо селяни мали більше вільного часу взимку, а влітку інтенсивно працювали, то серед інтелігенції розподіл робочого часу був діаметрально протилежним. Влітку багато її представників здійснювали мандрівки у гори чи виїжджали у так звані вакаційні оселі. Це не завжди знаходило розуміння серед місцевого населення, тому, як заува-

жив часопис «Жіноча доля», «заздрим оком споглядає селянин на «панів», що саме в цю пору, коли з його лица струмками тече піт, бавляться безжурно і спочивають» [17, 5].

Письмениця, учителька О. Дучимінська залишила детальний опис своєї літньої відпустки, проведеної в одному із галицьких сіл у товаристві колег. Там вони організували аматорські вистави, в яких самі брали участь. Не хетували і фізичною працею: жали збіжжя, помагали місцевим жінкам вибирати коноплі тощо. Дівчата відвідували дівич-вечори на весіллях, здійснювали прогулянки історичними місцями Звенигорода, декламували вірші, час від часу вели дискусії щодо громадської роботи та способів її проведення. Опікуном усього численного товариства молодих педагогів був місцевий священник [4, 209].

Таким чином, режим дня представників сільської інтелігенції, як правило, передбачав більш-менш чіткий розподіл часу. Попри виконання щоденних обов’язків, пов’язаних безпосередньо із роботою, значну увагу вони приділяли читанню книг і періодичних видань, прогулянкам тощо. Поряд з цим, чільне місце у повсякденному побуті багатьох сімей займав час, який відводився для пиття кави. Останнє кардинально відрізняло їх від більшості селян, які, здебільшого, не вживали цей напій, або ж не надавали йому такого значення. Більше того, в окремих сім’ях інтелігенції кави виступала неодмінним атрибутом дня і способом обговорити за спільним столом громадсько-політичні та родинні справи.

1. Kamińska-Kwak J. *Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym*. – Rzeszów, 2005.
2. Лицур Н. *Побут української міської інтелігенції Галичини в кінці XIX – початку XX ст. (на прикладі адвоката А. Чайковського)* // *Інтелігенція і влада. Серія: Історія*. – Одеса, 2008. – Вип. 14.
3. Гоцький В. *Спогади сина Перемиської землі*. – Львів, 2004. – Т. 1.
4. Дучимінська О. *Весняні дні* // *Дучимінська О. Сумний Христос*. – Львів, 1992.
5. *Тарнавський Ф. Спогади: Родинна хроніка Тарнавських як причинок до історії церковних, священницьких, побутових, економічних і політичних відносин у Галичині в другій половині XIX сторіччя і в першій декаді XX сторіччя*. – Торонто, 1981.
6. Кирчів Р. *Іван Франко і брати Кирчіві: листування. Додаток // Записки НТШ*. – Т. 229. – Львів, 1995.
7. *Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка. – Відділ рукописів (далі – ЛНБ), ф. 48, спр. 69-а, п. 12.*
8. *ЛНБ, ф. 175, спр. 32, п. 1.*
9. *Лепкий Б. Казка мого життя*. – Івано-Франківськ, 1999.
10. *Лепкий Б. Іван Франко // Спогади про Івана Франка / Упор. М. Гнатюк*. – Львів, 1997.
11. *Струтинська М. Дім родини Палієвих у Перевізі // Наше життя*. – 1973. – Ч. 8.
12. *Лук’янович Д. Листи Ольги Рошкевич до Івана Франка // Іван Франко. Статті і матеріали*. – Зб. 6. – Львів, 1958.
13. *Духовенство – а «Господарь» // Прапорь*. – 1900. – Ч. 3.
14. *Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т.* – Львів, 2002. – Т. 3.
15. *Рудницька М. Статті. Листи. Документи*. – Львів, 1998.
16. *Струтинська М. Молодий сад // Наше життя*. – 1964. – Ч. 6.
17. *Гей, Черче! // Жіноча доля*. – 1933. – Ч. 6.

Drogobytka O.Y. The Day Mode of the Ukrainian rural intellectuals of Galychyna (the end of the 19th – the 30th of the 20th centuries). The day mode of the Galician rural intelligentsia, which foresaw the exact division of the labour and rest time, is analysed in the article. It is underlined that teachers and priests payed great attention to reading of books and magazines, walks, having coffee and others like that.

Key words: mode of day, rural intelligentsia, teacher, priest